

Зоран Деврња

Универзитет у Београду

Православни богословски факултет

e-mail: zdevrnja@bfspc.bg.ac.rs

УНИВЕРЗАЛИЗАМ УНИВЕРЗАЛНЕ ДЕКЛАРАЦИЈЕ О ЉУДСКИМ ПРАВИМА – БОГОСЛОВСКА ПЕРСПЕКТИВА –

ПОВОДОМ СЕДАМДЕСЕТ ПЕТ ГОДИНА ОД УСВАЈАЊА ДОКУМЕНТА

***Апстракт:** Универзална декларација о људским правима сматра се једном од највећих интелектуалних и правних тековина савременог света. Њеним доношењем појединац први пут постаје субјект међународног права. Декларација свој антрополошки credo црпи из најбољих традиција природноправне школе мишљења. Будући да има огроман преображајни потенцијал, последице њеног доношења су оставиле дубок траг у животу савременог света. Вредности садржане у Декларацији побудиле су значајну пажњу хришћанских заједница и њихове теолошке мисли. Православна Црква се, кроз своје саборске институције, посланице својих поглавара и ставове својих теолога, различитим поводима изјашњавала о људским правима и њиховом значају за савремена друштва и верске заједнице у њима. Поред начелно афирмативног става православно су се и критички односили према феномену људских права доводећи у питање њихову пренаглашену антропоцентричност, упитну културолошку и вредносну инклузивност, нејасну универзалност, недовољно дефинисан принцип њихове недељивости и очекиване сврсисходности.*

***Кључне речи:** људска права, индивидуална права, колективна права, Теологија љ.п., Христологија љ.п.*

Увод

Ове године обележавамо седам и по деценија постојања *Универзалне декларације ОУН о људским правима*.¹ Наведени јубилеј је добра прилика да се свако од заинтересованих на њу осврне и вредносно валоризује њене доктринарне ставове и утицај који је остварила на постојање савременог друштва. Поред почетних неразумевања, потоње општеприхваћености, значајног обима постепене инкултурације у вредносно, културолошки, религијски и организационо разноврсна друштва, данас се људска права од стране многих перципирају као механизам непринципијелног политичког притиска на

¹ *Универзална декларација о људским правима* је изгласана 10. децембра 1948. на Генералној скупштини Организације Уједињених нација у Паризу Резолуцијом Генералне скупштине 217А (<https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>)

позорници међународних и међуцрквених односа.² Процес саглашавања верских заједница са вредностима људских права, као и њихова критика из перспективе теолошког концепта мишљења, пролазили су кроз различите фазе, да бисмо данас дошли до сасвим замагљене слике тог односа који се креће од некритичког прихватања врло флексибилне и умножавајуће агенде људских права од стране протестантских заједница³, до потпуног одбацивања концепта међународне нормативне и судске заштите људских права као облика прикривене антрополошке заблуде.⁴ Уколико ова два дефинисана става и две праксе⁵ у изражавању вредности људских права разумемо као израз појмовних и методолошких крајности, што не умањује значај њихове појавности, у обавези смо да сагледамо шта се налази у њиховом вредносном међупростору, како се људска права данас могу теолошки анализирати и евалуирати, и у којој мери је њихово промовисање и „заштита“ у савременом свету израз принципијелних етичких ставова или је по среди само болни и отрежњујући привид. Овај чланак представља покушај да се феномен универзалности људских права, у форми и садржају у којима он постоји данас, сагледа из перспективе православног и других облика хришћанског богословствовања.

Да ли су људска права универзална?

Универзалност људских права представља примарни принцип овог феномена који се на самом почетку пројавио као разлог многих подозрења и почетног неприхватања

---

² Многа аутентична питања црквеног организовања која имају искључиву теолошку конотацију у контексту савремених идеолошких сукобљавања Запада и Истока, односно, западних и источних друштвених модела са све Црквом организованом унутар њих, добијају наглашен или чак искључиво политички карактер; види, Ваар *et al.* 2022, 2-4.

³ Поред протестантских заједница и поједине Православне Цркве (нпр. Цариградска патријаршија) све више свој однос према људским правима приближавају секуларном и западно-оријентисаном концепту људских права. Такви процеси у развоју православног богословља и праксе црквеног организовања која из њега происходи могу довести до све веће унутар-православне конфронтације и међусобног удаљавања појединих Помесних Цркава. Исходи и последице таквих процеса још увек се не могу сагледати.; види: <https://mospat.ru/sr/news/90022/> приступљено: 16:47 и <https://www.goarch.org/social-ethos?fbclid=IwAR2RSPrgYRhPfAgT9p2iIQkd9wqtOYJ74Gtjnpmyq9xYdxshwqr6U1FJFiY>

⁴ Патријарх Руске Православне Цркве г. Кирил је 2016. године, беседећи у Недељу православља, изнео став да су људска права нововековна јерес и да се њиховом пренаглашеном антропоцентричношћу уништава аутентична вера у Бога откривеног у Христу; види, <https://www.politika.rs/scc/clanak/531082/Patrijarh-Kiril-Postoji-pretnja-da-ce-doci-do-rata-velikih-razmera> приступљено: 25. фебруара 2023. у 14:50. и <https://srbin.info/pocetna/aktuelno/ruski-patrijarh-kiril-covecanstvu-preti-globalna-jeres-poklanjanja/> приступљено: 25. фебруара 2023. у 15:10; види још: <http://fakti.org/orthodox-point/svyataya-rus/kiril-covecanstvu-preti-globalna-jeres-poklanjanja-coveku-ijnjegovoj-koristi>

⁵ Удвојена конфронтирајућа позиционираност учесника актуелних идеолошких и гео-политичких спорова, како унутар Православља тако и у хришћанским круговима ван њега, све више добија на интензитету стичући извесне доктринарне форме сукобљавања где се стране међусобно оптужују за јерес, потчињавање патерналистичком односу државе или међународних институција, употребу контролних механизма над друштвеним ресурсима и медијима и формирање друштвеног поретка заснованог на светским привилегијама; види, <https://religiondispatches.org/russkii-mir-the-russian-equivalent-of-blood-soil-ideology-lies-at-the-heart-of-putins-war-orthodox-theologians-explain-and-oppose-it/> приступљено: 25. фебруара 2023. године у 16:25; погледати критику идеолошког концепта „Руског света“ из перспективе православног теолога америчке провенијенције и неких про-западних мислилаца; види <https://srpska.pravoslavie.ru/145488.html> приступљено: 25. фебруара 2023. у 16:15.

предложене *Декларације* од стране једног броја држава.⁶ Посматрајући текст предлога *Декларације* из перспективе својих политичких, религијских или идеолошких ставова представници појединих држава нису могли да препознају и прихвате у њој заступљене вредности као своје⁷. На тај начин је универзалност етичких норматива *Декларације* већ на самом почетку постала упитна потребујући додатну аргументацију и појмовну артикулацију које би оснажиле њену универзалистичку принципијелност од које њени аутори нису хтели да одступе. Називајући саму *Декларацију* универзалном њени творци су унапред претендовали да у њој садржане нормативе представе као општеприхватљиве и иманентне сваком од постојећих религијских, идеолошких и културних система на којима су засновани етички постулати савремених држава и нација. Оптимизам у позитиван исход рецепције заснивали су на промишљеној концепцији минималних етичких захтева садржаних у предлогу *Декларације*. Вредносни минимализам се показао неопходним, али не и довољним, за јединствену рецепцију агенде људских права од стране свих учесника међународне заједнице нација и држава. Доминирајући осећај неуемељености етичке супремације, која је карактерисала друштва Запада по завршетку Другог светског рата⁸, није дозволио пројаву било каквог обесхрабрења у процесу фаворизовања њиховог моралног кодекса кроз текст *Декларације* или појаву свести код аутора о неопходности одустајања од фиксације на њену претпостављену универзалност. Идеје модернизма, које су до средине 20. века у великој мери превладале унутар система етичког, социјалног, културног и политичког промишљања глобалне и локалне друштвене стварности, као носиоци универзалистичких вредносних тенденција већ су биле окупирале простор могућег компромиса са традиционалним моделима мишљења, махом очуваним унутар религијског антрополошког, социјалног и космолошког учења. То је довело да чињенице да је нормативна понуда *Декларације* од самог почетка била прикривено ултимативна, како за државе тако и за верске заједнице, по моделу – или се све прихвата или се све одбија. Процес постепеног прихватања декларацијске агенде људских права од стране представника свих политички профилисаних и међународно признатих нација трајао је више од две деценије, у највећој мери мотивисан политичким опортунизмом, а не њиховом унутрашњом идеолошком и политичком сагласношћу.

Са верским заједницама хришћанске провенијенције тај процес је текао нешто другачије и водио је више ка еклисијализацији вредносног система људских права⁹. Наиме, напоре у циљу успостављања активне комуникације са агендом људских права хришћанске заједнице су преусмериле на питање њихових исходишта, односно, у правцу афирмисања људских права као тековине двомиленијумског присуства хришћанског теолошког учења и на њему изграђеног система вредности у европским друштвима. У том смислу, универзализам људских права и није био толико неприхватљив хришћанским

---

⁶ Холандија, Канада и Белгија су пре усвајања изнеле конкретне примедбе у вези са формалним и појединим садржинским елементима предложене *Универзалне декларације ОУН о људским правима*: Notmand 2008, 179.

⁷ Државе као што су Југославија, СССР и неколико његових савезника из тзв. Источног блока, као и Саудијска Арабија и Јужноафричка Република, показале су примарну уздржаност приликом њеног изгласавања; Baehr 1999, 9.

Одређене резерве земаља чланица Арапске лиге су постојале све до последњих година 20. века када су организовано изразиле резерве према усвајању *Декларације ОУН о правима и одговорности појединца, група и институција друштва на промоцији и заштити признатих универзалних људских права и основних слобода* из 1998.; Bahey 2017, 311.

⁸ Hobsbawm 2008, 51-53; Pijl 2014, 192-193.

⁹ Процес еклисијализација људских права је био нарочито развијен код протестантских заједница реформаторске провенијенције; види, Villa-Vicencio 1992, 145.

теолозима уколико су га разумевали у контексту универзализма хришћанских вредности. Међутим, када је секуларни концепт људских права почео да се умножава и да излази изван својих примарних оквира, код хришћанских заједница и њихових теолога се појавила свест о начелним потешкоћама у процесу измирења оба концепта људских права – секуларног, са једне и сакралног, са друге стране. Концепт универзализма људских права, који бисмо могли назвати секуларним, крајем осамдесетих и током деведесетих година 20. века постаје неосетљив на религијски културни и етички диверзитет у савременом свету, што постепено ствара све већи расцеп између хришћанског и секуларног приступа људским правима. Морална тензија коју ствара овако конструисана вредносна конфронтација доводи до тога да многе хришћанске заједнице, махом протестантске исповедне традиције, одступају од примарних етичких и антрополошких начела заснованих на христоцентричном поимању човека и друштва и праве непринципијелне компромисе са искуством секуларног промишљања савремености¹⁰. То последично доводи до повећаног моралног и политичког притиска на црквене заједнице, преваходно православне провенијенције¹¹, које су верне свом еклисијалном предању и које покушавају да својом аутентичном теолошком аргументацијом појмовно искупе и спасу концепт људских права од његовог умножавања и релативизовања. Оваквим развојем универзализам људских права не само да није постао окосница обједињавања свих представника политичких и верских заједница око истих вредности прокламованих *Декларацијом*, већ он данас постаје тачка раздора од које се две концепције људских права развијају у сасвим супротним смеровима, са великом неизвесношћу да ли ће таквим даљим развојем људска права уопште опстати као идејни феномен и истовремено као систем практичних правних механизма и поступака њихове заштите на државном и међународном плану. Савремена политичка стварност на међународном плану, селективна активност глобалних и регионалних организација које су позване да указују на угрожавање људских права и промовишу њихову системску заштиту, као и пракса дуплих стандарда у приступу жртвама, не буде наду да ће се у скорије време из кризе људских права изаћи. Унутрашња криза хришћанства и његова вредносна утопљеност у социјалну и институционалну динамику западних друштва глас свештеног сведочења црквених институција данас чини нејасним и неаутентичним. Верске заједнице могу веома мало, а понекад нимало, личним прегнућем својих представника и организационим настојањима својих институција и јавним апелима, да утичу на промену утилитарног приступа људским правима, који данас доминира у савременом свету. То се дешава због одсуства вредносне дистанце коју би требало религијски утемељени идејни системи и школе мишљења да имају у односу на модерне политичке и друштвене идеологије¹²,

---

¹⁰ Данас смо сведоци да многе или готово све протестантске заједнице и на теолошком плану и у пракси свог институцијалног и пастирског организовања преузимају секуларну агенду људских права уводећи у своје еклисијално искуство теме и организационе моделе који им никада раније нису били својствени, као што су дозвола за склапање истополних бракова, легитимизација истополно сексуално оријентисаног свештенства, увођење праксе рукополагања жена, и друге томе сличне феномене. Процес етичке трансформације протестантских заједница је трајао више од једне деценије, од почетка деведесетих 20. века до првих година 21. века, и обележен је конфронтацијом либералног и традиционалног концепта хришћанског морала. Сукоб доводи до значајних подела унутар протестантског вероисповедног тела, а на примеру Англиканске цркве и њених ставова на ове теме видимо да сукоби и поделе трају и данас; види, Rudy 1997, 85-130.

¹¹ Највећи број Православних Цркава не пристајући на овакву релативизацију свог теолошког и моралног сведочења трпи притисак и оптужбе за конзервативизам и неуклопљивост у вредносни поредак савременог света; Милошевић 2022, 125-126.

¹² Приметна је осуда којој је деведесетих година 20. века била изложена Српска Православна Црква

посебно оне које се у другој половини 20. и почетком 21. века појављују на Западу у појмовном облаку антрополошког релативизма и социјалног (демократског) либерализма.

Да бисмо разумели наведени процес постепеног престројавања великог броја хришћанских заједница са нивоа аутентичног теолошког анализирања феномена људских права на ниво потчињавања свог теолошког дискурса постмодернистичком идеолошком и политичком концепту савремених друштава Запада, неопходно је погледати на који начин су се неколико деценија раније хришћанске Цркве и њихови мислиоци сусрели са идејом људских права и у којој мери је универзализам Христове киригме, теолошки елабориран, представљао подстицај истовременој афирмацији и критици ове идеје.

Хришћански универзализам и људска права – симбиотичка веза појмова или трајни конфликт

Теолошки наративи који су настали унутар откровењског искуства Божјег јављања и давања човеку и свету недвосмислено баштине универзалистичку вредносну агенду. Посматрајући сакрално предање Цркве као јединствен и целовит садржај Божјих објава и рецепцијских поступака, које можемо пратити од предисторијског старозаветног творачког наратива и свештеног сећања на адамовску, нојевску и мелхиседековску традицију¹³ које су у својим првобитно вербализованим, а потом и текстуализованим формама имале конкретну религијску и друштвену функцију, па све до савременог новозаветног искуства и светотајинског присуства Христове Цркве у свету, можемо закључити да је вредносни универзализам иманентан хришћанском поимању човека и разноврсним социјалним конструктима које је кроз историју градио и данас изграђује. Сасвим је разумљиво да је овако конципиран универзалистички садржај откровењских објава нашао своје место и унутар нормативног корпуса, како старозаветног закона, са једне, тако и новозаветних литургијских и канонских текстова и у њима садржаним вредносним принципима, са друге стране. Подразумева се да је наведени поступак рецепције свештених наратива имао свој одраз и на правно уређење друштава

(и данас је слична ситуација) од стране једног броја протестантских заједница Западне Европе и Америке, под оптужбом да не изграђује довољну дистанцу у односу на тзв. режим Слободана Милошевића, тадашњег председника Србије и СР Југославије, и последице његове владавине које су они презентовали у негативном светлу оптужујући само Србе и њихове политичке и верске лидере за настанак и развој кризе у бившој СФРЈ. У исто време ниједна од тих протестантских заједница није изразила ни реч осуде бројних политичких и војних прецедентних акција Западних држава и њихових војно-политичких савеза који су произвели десетине и стотине хиљада жртава, уништење целих држава и њихових друштвених структура, са тенденцијом њиховог враћања у предржавно стање организовања (Први заливски рат 1991., НАТО организација и спровођење војних операција *Бљесак* и *Олуја*, заједно са хрватским војним ефективима, које доводе до егзодуса Срба из Крајине, НАТО бомбардовање и напад на СР Југославију, политичка и економска изолација СР Југославије и Срба у Републици Српској, као и Кубе и Венецуеле, Други заливски рат, рат у Авганистану, тзв. *Арапско пролеће* – процес организоване побуне и нелегалне смене власти у арапским земљама, војна интервенција у Сирији ...), док је СПЦ врло одговорно и документовано указивала у континуитету и доследно на све слабости, лицемерје и последице Милошевићевог система владавине.

¹³ Наведени теолошки наративи се не могу ни прецизно ни оквирно позиционирати на временској скали. Библијски приповедач се не труди да нас уведе у историчност ових наратива, што очито сматра неважним за њихов сотериолошки допринос еклисијалном искуству спасења од смрти, како свакога човека тако и целог света. Постојећи у оваквом неисторичном контексту додатно се потенцира и наглашава њихов универзалистички теолошки значај.

хришћанске провенијенције још од периода позне антике, преко европског средњовековља све до наше савремености.¹⁴ На таквим теолошки утемељеним универзалистичким значењским елементима и спекулативним појмовним фабулацијама могао се релативно лако и спонтано градити идејни концепт људских права са интенцијом универзалистичком конотацијом.¹⁵

Приступ православне цркве људским правима

Приступ Православне Цркве теолошком дијалогу са феноменом људских права је био донекле специфичнији од других хришћанских заједница. Сасвим је разумљиво да начин организовања Православне Цркве, хијерархија ауторитета унутар њених структура, однос теолошког предања и богослужбеног искуства, као и начин презентовања њених теолошких доктринарних исказа, чине да ова свештена заједница сасвим другачијим методама дефинише и изражава своје еклисијалне ставове према феномену људских права.

Прва препознатљива одлика односа Православних Цркава према људским правима је њихово прегнуће саборског формулисања и исказивања теолошких ставова о овој теми. И у случајевима када су се појединци из православне средине охрабривали да кажу нешто на тему људских права, попут Архиепископа тиранског Анастасија (Јанулатоса)¹⁶ или Митрополита Кирила (Гундјајева)¹⁷, потоњег Патријарха московског, иза њихових ставова су најчешће стајали већ разматрани и промишљени ставови њихових саборских институција. Извесна кључна питања из тематске агенде људских права су у појединим сегментима раније анализирана на Свеправославним предсаборским седницама¹⁸ у оквиру деценијских припрема за Велики сабор свих Православних Цркава.¹⁹ Саборност у промишљању и изражавању доктринарних ставова о феноменима из простора секуларног појмовног круга наметнутим Цркви води нас ка следећој карактеристици православног поимања људских права која почива на литургијској утемељености теолошких наратива који се користе приликом анализирања ових тема. Управо из искуства саборности и литургијске самосвести и праксе, настаје универзализам теолошког система православних који поред своје христоцентричне

¹⁴ Утицај свештених библијских наратива и црквених теолошких принципа на развој друштва и појединих његових институција може се у континуитету пратити од периода позне антике све до савремених социјалних токова. Многа крајње секуларизована друштва културног Запада и данас носе обележја и вредности хришћанске цивилизације.

¹⁵ Независно од њихове институционал(изова)не секуларности људска права су у основи идеја која почива на хришћанским теолошким постулатима богоиконичности, достојанства личности и једнакости (пред Богом). Тако посматрано концепт људских права је израђиван као пара-хришћански, пара-теолошки и пара-сакрални социјални, појмовно-правни и феноменолошки конструкт.

¹⁶ Јанулатос 2002

¹⁷ Гундјајев 2010

¹⁸ The Third Prosynodal Pan-Orthodox Consultation, 1986; Consultation on *Church and Service*, 1978;

¹⁹ Свети и Велики сабор Православне Цркве је сазван у јуну 2016. године на острву Крит. Многа важна питања, која су деценијама припремана за тематску агенду сабора, су коначном селекцијом уочи почетка саборовања изостављена. Једно од таквих питања је и начин стицања аутокефалије у Православној Цркви. Због озбиљних организационих неслагања четири Аутокефалне Православне Цркве су одбиле да учествују у раду сабора. Тематска непотпуност и изостанак појединих Цркава су овај сабор учинили нефикасним и недореченим. Таквим исходом је дезавуисан деценијски напор Православних Цркава и њихових теолога да се после много векова (од 14. века) пројави јединствена саборна свест православних.

антрополошке усмерености негује и афирмативну и оптимистичну космологију и сотириологију. Универзализам литургијски утемељеног теолошког принципа врхуни у Христовој крсно-васкрсној жртви, као свечовечанском антрополошком архетипу²⁰, коју изражава евхаристијска молитва – *Жртвује се Јагње Божје, за живот света ...*²¹. У том светлу посматрано оба елемента православног богословствовања на тему људских права могу се сматрати темељним вредносним критеријумима без којих се не може ни замислити било какав дијалог са идејама савремености из перспективе духовног и теолошког опита Православне Цркве која је, са једне стране, спремна за отворену комуникацију на тему људских права, а са друге, веома критички настројена. Иако су први сусрети, педесетих и шездесетих година 20. века, са овом темом код православних теолога били врло површни, највише кроз покушаје да се позивањем на нормативе међународног права заштите угрожена права Православних Цркава и њених клирика и верника²² унутар држава са источне стране идеолошке *Гвоздене завесе*²³, крајем седамдесетих и током осамдесетих и деведесетих већ видимо знатно динамичнију активност са низом конкретних ставова, како предстојатеља Цркава тако и њихових саборских тела и теолога. Најактивније православне црквене заједнице у сучељавању са питањима људских права биле су Цариградска и Московска патријаршија.²⁴ Треба истаћи да од почетних позиција које су биле теолошки блиске и којима је критикован пренаглашени антропоцентризам и релативизам концепта људских права²⁵, као и одсуство било каквог теоцентричног наратива, што је темељно оспоравало њихов универзализам, ове црквене заједнице се данас крећу, у развоју теологије људских права, у дивергентним смеровима, прва ка што већем проналажењу заједничких и обједињујућих ставова са секуларним концептом људских права²⁶, а друга ка што већем удаљавању од њега, до нивоа потпуног негирања његовог значаја за савремено друштво и човека у њему. Споменута теолошка дивергентност, која у почетку није указивала на озбиљан доктринарни и методолошки расцеп унутар универзалистичког православног предањског искуства – *Твоје од Твојих Теби приносећи због свега и за све*²⁷, у савременим

²⁰ Христос као архетип сваког човека по линији богоничности, али исто тако и Христос као архетип целог човечанства и носилац идентитета целокупне творевине спасене увођењем у заједницу са Оцем Небеским кроз икономију Његовог Јединородног Сина.

²¹ *Жртвује се Јагње Божје, за живот света и спасење* - део је молитве Проскомидије која је саставни део литургијског богослужења, а која је са свог првобитног места унутар Евхаристије, које претходи Великом входу, временом измештена пред почетак Литургије. Ова молитва указује на свекосмички значај Христове жртве на Крсту и Његовог Славног Васкрсења.

²² Raiser 1992, 154 – 155.

²³ *Гвоздена завеса* је еуфемизам којим је називан невидљиви идеолошки зид који је делио државе и народе Источне и Западне Европе. Она је метафорично срушена падом Источног идеолошког блока социјалистичко-комунистичке провенијенције крајем осамдесетих и почетком деведесетих година 20. века. Првих година треће деценије 21. века уочавамо да *Гвоздена завеса* није нестала већ је само умерена и поново актуелизована неколико стотина километара источније на границама Руске Федерације не више на бази идеолошких неслагања и конфронтирања већ на основама геополитичких и војно-блоковских интереса и сукобљавања.

²⁴ Архијерејски Сабор Московске патријаршије 2008. године доноси документ *Основи учења Руске Православне Цркве о достојанству, слободи и правима човека* којим покушава да изложи своје доктринарне ставове о људским правима.

²⁵ Јанулатос 2002, 63; Гундјајев 2010, 9-19.

²⁶ Синодски документ Цариградске Патријаршије *За живот света [For the life of the world]* којим ова Црква изражава своје доктринарне ставове о људским правима; <https://www.goarch.org/search> (For the life of the world)

²⁷ Возглас у моменту литургијског узношења дарова Господу којим се указује на смисао приноса

околностима генерише врло озбиљне последице по устројство, интегритет и опстанак појединих органских и организационих делова Православне Цркве, са тенденцијом даљег усложњавања међуправославних црквених односа и узајамног еклисијалног удаљавања.²⁸ Целовит и свеобухватан комплекс тема и идеја које модерност пројектује на све чиниоце који вредносно нормирају човеково унутрашње индивидуално и колективно биће и које у значајној мери контаминирају духовну профилисаност друштва и његових идејних наратива и покрета, врши тако снажан притисак на Православну Цркву данас да доводи до све већег конфликта унутар удова њеног свештеног тела и до реалне опасности од стварања дуготрајног међуцрквеног раскола са погубним последицама по разумевање и практиковање јединства као онтолошки, еклисијолошки и сотиријолошки најзначајнијег њеног својства²⁹. Православне Цркве се налазе пред избором да ли да ултимативно прате и дијалошки критикују постмодерне идејне токове савремености, од којих су један и људска права у облику у којем данас постоје, а који се знатно разликује од првобитног прокламованог *Декларацијом ОВН*, или да се окрену себи интензивирајући унутрашњу мисију, снажећи свест о истоветном предањском наслеђу које еклисијално баштинимо као заједничко и недељиво искуство. Друга предложена развојна трајекторија би, поред осталог, водила и ка афирмацији црквеног јединства као услову без којег се урушава

Богу као егзистенцијално обједињујућег за све елементе творевине која смртно грца под тиранијом унутрашњег цепања, раздвајања и смрти. *Par excellence* универзалистички теолошки принцип; Упоредити са исказом Апостола Павла у Римљанима 7,24.: „*Ја несрећни човек! Ко ће ме избавити од тела смрти ове?*“

²⁸ Од 2018. године је актуелан нејасно теолошки и историјски аргументован утицај одлука Светог Синода Цариградске патријаршије на организацију и живот Цркве у Украјини, односно, Украјинске Православне Цркве Московске патријаршије. Поред еклисијолошки потпуно несхватљивог и од већине Цркава оспораваног давања каноничности двома расколничким групацијама у Украјини, које не поседују континуитет апостолског прејемства својих тзв. клирика, последице мешања ове Патријаршије у јурисдикцијске надлежности Московске патријаршије су индиректно довеле до легитимисања тиранијског и свеобухватног прогона клирика и лаика Украјинске Православне Цркве Московске патријаршије од стране државних институција Украјине, што прети њеном потпуном институционалном зазирању, а у коначном исходу врхуни у протеривању монаха из Кијево-печерске лавре и предаји ове светиње у руке расколника, што све треба да буде базаконно спроведено у дело до 29. марта 2023. године. Оваквим поступцима и теолошки наративи и позивање на људска права губе своју универзалност и стављају се у службу хегемонистичких и узурпаторских политика.

²⁹ Позивајући се лицемерно на заштиту људских права државе политичког Запада, махом чланице НАТО пакта, су током 1999 године, а раније и током 1994/95. предузеле бесправно и незаконито бомбардовање српског народа и Републике Србије и Црне Горе (Савезне Републике Југославије), као и Републике Српске. Злочини које је починио НАТО пакт је осудио мали број хришћанских заједница и Православних Цркава будући да су оне махом организоване у државама чланицама НАТО пакта или су у интересној сфери ове војне организације. Једина која је то учинила јавно и институционално била је Московска патријаршија и поједини клирици Римокатоличке Цркве [нпр. бискуп Хилдесхајма Јозеф Хомајер (Josef Homeyer) (https://www.novosti.rs/dodatni_sadrzaj/clanci.119.html:277173-Promena-mirovne-etike)], док су Цариградска и Јерусалимска патријаршија из својих разлога одликовале поједине инспираторе ових непочинстава и безаконја над српским народом [нпр. сенатора Бајдена (Joseph Biden), актуелног Председника САД] немајући пред својим очима страдање себи братског и једноверног народа. Овако држање појединих Цркава не доприноси јачању јединства и саборне свести свих православних.; (<https://nultatacka.rs/patrijarh-jerusalimski-odlikovao-dzoa-bajdena-najvisim/>; https://www.goarch.org/whats-new/-/asset_publisher/rlvS19snJYAk/content/archons-honor-vice-president-biden-with-rights-award и <https://www.in4s.net/nije-vaseljenski-ni-svepravoslavni-hoce-lisabor-bar-ostati-pravoslavni-video/>)

целокупна духовна грађевина утемељена на апостолској проповеди Христовог Јеванђеља и без којег се доводи у питање аутентичност, егзистенцијална релевантност и универзалност теолошког и сотериолошког сведочења Цркве, како за саме хришћане тако и за сав свет. Позиције које данас заузимају водеће и најутицајније Православне Цркве у односу на људска права, које се крећу од некритичког прихватања кроз своју светотајинску праксу³⁰, до потпуног оспоравања њихове релевантности за духовни живот савремених хришћана³¹, представљају само фазе у процесу тражења и проналажења одговора на претходно изречену дилему. Остаје вера да ће сви православни заједно, у неокрњеном искуству црквеног јединства и заједничког теолошког сведочења, доћи до става о људским правима са којим ће сви бити сагласни и спремни да га прихвате и бране као оригинерно свој, будући да би био формиран на темељу аутентичног црквеног теолошког и историјског предања и искуства Цркве. Такав став не рађа само наду у виталност и неопходност теолошког сведочења Цркве у савременом свету, већ рађа и наду у духовни и интелектуални потенцијал савременог друштва да се врати основним темама људских права и обнови и сачува њихов кредибилитет за будуће генерације одустајањем од њиховог некритичког умножавања, релативизовања њихових темељних принципа и данас доминирајуће праксе селективне заштите и њихове политичке инструментализације, инсистирајући на њиховој практичној примењивости и доприносу, како сваком угроженом појединцу и његовом индивидуалном и колективном идентитету, тако и целој друштвеној заједници.

Римокатолички универзалистички наратив и људска права

Организациона структура Римокатоличке цркве је наметнула модел концилијарног и епистоларног изражавања ставова ове хришћанске заједнице о људским правима. Имајући то у виду можемо рећи да је њихов приступ теми људских права, поредећи га са приступом других хришћанских заједница, био системски најорганизованији. Поред докумената као што су *Pacem in Terris*³², *Gaudium et Spes* и *Dignitatis Humanae*³³, који су директно хронолошки, теолошки и тематски везани за *Другу ватикански концил*, својом свеобухватношћу и теолошким увидима доминира конституција *Црква и људска права* Понтификалне комисије *Iustitia et Pax* из 1975.

---

³⁰ Сасвим је еклисиолошки необјашњив и теолошки неутемељен чин крштења близанаца рођених поступком сурогат материнства у заједници истополно оријентисаних мушкараца које је извршио у лето, 09. јула 2022. године, Архиепископ амерички Цариградске патријаршије Елпидофорос у цркви Пресвете Богородице Фанеромени у Вуљагменију, предграђу Атине. Свети Синод Атинске архиепископије је на основу извештаја Митрополита глифадског Антонија затражио објашњење овог чина од стране Светог Синода Цариградске патријаршије; погледати, <https://www.europeantimes.news/sr/2022/07/скандал-са-крштењем-деце-познатог-геј-пара-у-Грчкој> и <https://www.euronews.rs/evropa/vesti/56253/deca-poznatog-gej-para-krstena-u-pravoslavnoj-crkvi-grcki-sinod-trazi-hitnu-reakciju-vaseljenske-patrijarsije/vest>

³¹ Позиције Московске патријаршије су данас веома далеко од било какве могућности пастирског апсорбовања, ни потпуног ни делимичног, људских права у теолошки систем Православне Цркве.

³² Енциклика *Pacem in Terris* представља увертиру у духовне, теолошке и социолошке промене у Римокатоличкој Цркви који претходе *Другом ватиканском концилу*. Папа Јован XXIII је свакако личност која својим пастирским профилем и теолошким ауторитетом стоји иза ове енциклике.

³³ Пасторална конституција *Gaudium et Spes* и Концилијарна декларација *Dignitatis Humanae* изражавају суштину вредносне и теолошке трансформације која се одвијала током и после *Другог Ватиканског концила* у Римокатоличкој Цркви.

године.³⁴ Обликујући теолошки монолитан систем вредновања савремених друштвених феномена попут демократије, људских права, глобалних идеолошких конфронтација и подела, формирања регионалних и глобалних међународних институција, постмодернистичких идеја либерализма и моралног релативизма, Римокатоличка црква се тек последњих неколико година суочава са унутрашњим сукобом теолошких приступа и наратива који се симплификовано могу посматрати у распону од конзервативних до либералних.³⁵ Независно од њихових феноменолошких одређења оба ова концепта имају универзалистички карактер како на плану теолошке аргументације идеја и организационих пракси савременог друштва тако и на плану сагледавања и вредновања савремених политика и носилаца политичког одлучивања који се тичу проблема климатских промена, равноправности полова, трке у наоружавању, војно-блоковске поделе, нуклеарног наоружања и мирнодопске употребе нуклеарне енергије, националне, етничке и расне равноправности, планетарног проблема сиромаштва и глади, доступности и квалитета образовања, узрока и последица масовних миграција, све израженијег поларизовања и заостајања већег броја нација у процесу освајања најновијих технолошких и научних достигнућа, као и многих других тема сличних набројанима. Оно што је заједнички именованитељ наведених питања, пред којима се налази човечанство и верске заједнице, јесте њихова глобална заступљеност и универзалистичко наметање онима који ове проблеме не сагледавају као део свог аутентичног и унутрашњег друштвеног искуства. У том смислу, Римокатоличка црква одабиром тема са хегемонистичком идеолошком потком и бирајући ексклузивистички приступ њиховом евалуирању и решавању кроз кључне институције међународног поретка, какве су *Организација уједињених нација* или *Организација за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС)*, узурпаторски наступа на јавној сцени, било локално било глобално, намећући себе као једини референтан глас хришћанског светоназора на наведене теме, истовремено патерналистички маргинализујући остале хришћанске заједнице у сфери организационе, институционалне и теолошке компетентне релевантности.³⁶ Од *Другог ватиканског концила* имамо заступљену управо овакву усмереност у развоју римокатоличког социјалног учења и праксе која можда у дијалогском контакту са савременошћу и није имала негативне последице, или је чак била и позитивна, али је на плану унутархришћанског дијалога и саодношења донела многе проблеме и показала се као

---

³⁴ У овом раду само феноменолошки, а не и теолошки-доктринарно, анализиран однос римокатоличке теолошке традиције спрема људских права. Иако поседује декларативно софистициран и теолошки утемељен документ - *Црква и људска права* - (*The Church and Human Rights*) који је донела Понтификална комисија *Iustitia et Pax* 1975. године, пракса ове Цркве у промоцији својих доктринарних ставова остаје ексклузивистичка, хегемонистичка и донекле узурпаторска, преузимајући инфраструктуру међународних институција за промоцију својих ставова неовлашћено у име свих хришћана.

³⁵ Сукоб конзервативних теолошких принципа и либералних унутар римокатоличког еклисијалног тела се интензивирао пензионисањем Папе Бенедикта XVI и почетком понтификата Папе Франциска (Франђе) 2013. године. Нејасно дефинисан став (прикривено афирмативан или морално беневољентан) Папе Франциска према истополној сексуалној оријентацији код верника и клирика Римокатоличке цркве створио је велику буру незадовољства у овој верској организацији.

³⁶ Обраћање Папе Павла VI свим нацијама света са говорнице *Генералне скупштине ОУН* 04. октобра 1965. године, поред свог несумњивог историјског значаја, представља почетак једног хегемонистичког и узурпаторског поступка којим Римокатоличка црква преузима на себе одговорност и овлашћење да се обраћа свету у име свих хришћана. Истим трагом се наставило и у време понтификата Папе Јована Павла II, као и Папе Бенедикта XVI и Папе Франциска; види, Pavle VI, 307-308.; Ivan Pavao II 1980a, 452.; Ivan Pavao II 1980b, 421.; Benedikt XVI 2008; Francisko (Franjo) I 2020;

нефункционална.³⁷ Универзализам својствен римокатоличком теолошком и социјалном наративу, са хегемонистичким претензијама и политичким аспирацијама, остаје доминантна одлика њиховог приступа људским правима и другим темама савремености са последицама које још увек није могуће јасно и недвосмислено сагледати ни на друштвеном ни на еклисијалном плану.

Библијски универзализам протестантизма и људска права

Узимајући у обзир раније речено о односу православних и римокатолика према људским правима, као разликовну специфичност у приступу протестантског теолошког наратива овој теми, можемо препознати *θεολογούμενον*, унутар овог појмовног дискурса, који наглашава да хришћански универзализам и универзализам људских права, у специфичном контексту и под одређеним околностима, могу имати исту идејну основу и да могу представљати јединствену еклисијалну пастирску и мисијску праксу³⁸. Ово је била основна идеја појединих теолога реформаторске школе хришћанског промишљања савремених феномена током процеса образовања теолошких принципа људских права и првобитних постулата политичке теологије.³⁹ Тако посматрано, немачки протестантски теолог Јирген Молтман (*Jürgen Moltmann*) постаје претеча једног универзалистичког теолошког концепта базираног на библијском сведочењу које тежи ка измирењу хришћанског антрополошког, социолошког и космолошког учења са оним секуларним, првенствено формираним унутар западног цивилизацијског и културног круга надахнутог идејама либерализма просветитељског вредносног утемељења.⁴⁰ Код њега се рађа свест о неопходности религијског и секуларног узајамног прожимања универзалистичких идеја у виду хармонијског, интегралног и истовремено идеализованог сапостојања човека и његовог друштва са природом и природним феноменима⁴¹, како је већ овај натуралистички концепт формулисан у још увек постојећим политеистичким и анимистичким религијама⁴² које побуђују све већу заинтересованост и позорност дехристијанизованих западних културних елита. Ако је у почетку наведени Молтманов теолошко-појмовни захват представљао отворени модел инклузивног преузимања вредности из света секуларног вредносног профилисања и поступак њихове еклисијализације, овај метод ће се већ деведесетих година 20. века претворити у своју супротност, при чему ће нормативно формулисан и дефинисан хришћански универзализам, како старозаветне тако и новозаветне вредносне оријентације, устукнути пред притиском нововековне секуларне традиције, као и њеног борбеног агностицизма и антихришћанства.⁴³ Свеобухватно посматрано, од тог периода до данас, све више имамо привид тзв. хришћанског активизма на плану теолошког формулисања људских права, док стварни допринос хришћанског учења и теологије вредновању овог феномена изостаје и сваком даном је све мањи. Молтманов покушај је имао утопистичке мотиве

---

³⁷ Римокатоличка црква је напустила све мултилатералне моделе организованог дијалога са другим хришћанским и нехришћанским верским заједницама и свој приступ овом дијалогу свела на билатералне међуцрквене односе унутар којих се њихов хегемонистички принцип саодношења јасније и ефикасније пројављује.

³⁸ Moltmann 1976

³⁹ Јирген Молтман се сматра оснивачем Теологије људских права као научне дисциплине, а такође је један од најзначајнијих представника немачке школе Политичке теологије.

⁴⁰ Moltmann 1997, 118.

⁴¹ Moltmann 1997, 120.

⁴² Moltmann 1997, 133.

⁴³ Moltmann 1976

који су били инспирисани потребом за отварањем хришћанства према свету и за свет у покушају обнављања нововековног мисијског прегнућа и исцељења света од последица класних, идеолошких и међунационалних сукобљавања током 19. и 20. века. Колико год у својој наивности и полетности био типично протестантски, а у том смислу и идеализован, Молтманов теолошки допринос се и поред релативне неуспешности у сусрету са изазовима секуларизма може сматрати важним јер не само да је довео у стање вредносног компарирања хришћанска и секуларна начела људских права, већ је лествицу хришћанског теолошког ангажовања и доприноса у овом сегменту развоја модерног друштва подигао веома високо и на тај начин омогућио хришћанским заједницама и њиховом теолошком изразу да се и убудуће суверено могу упуштати у теолошко-спекулативне процесе анализирања, критиковања и унапређивања социолошких и друштвено-правних феномена савремености⁴⁴, од којих су људска права само један од многих.

Молтманов теолошки систем, као веома смео и иновативан, својом пренаглашеном помирљивошћу и толерантношћу према многим и различитим религијским и секуларним традицијама представљао је искорак у односу на протестантско теолошко наслеђе, преваходно спрам приступа вредносног конфронтирања хришћанског и модерног антрополошког и социјалног учења какво су формирали и следили његови велики претходници и, истовремено, савременици Карл Барт (*Karl Barth*) и Волфхарт Паненберг (*Wolfhart Pannenberg*)⁴⁵. Немајући довољно простора да се у овом раду бавимо њиховим теолошким опусом, уз констатацију да су обојица одбијала да се директно баве темом људских права, морамо споменути да су и један и други инсистирали на апсолутном и неоспоривом ауторитету и јединствености Божјег откривања човеку и свету у Христу, на основу чега су образовали доминантан, динамичан и комуникативан христоцентричан модел дијалога теологије, особито есхатологије и антропологије⁴⁶, са савременом философијом и другим социјалним, идејним и културним аспектима модерности. Њихов теолошки приступ није тежио, насупрот потоњем Молтмановом, да обухвати, апсорбује и својом инклузивношћу поништи разлике које хришћански однос према човеку и творевини има у односу на онај секуларни, већ да га вредносно диференцира, аргументовано фаворизује, као и еклисијално и социјално апсолутизује и универзализује.⁴⁷ Иако се при компаративној анализи показују као међусобно веома различити, њихови теолошки модели су веома критички интонирани према феноменима савремености и њиховом вредносном и нормативном изразу. У томе је вероватно лежао разлог за Бартову и Паненбергову опрезну и принципијелну дистанцираност од теме људских права, док Молтман, заузимајући сасвим супротан став и не градећи јасно дефинисан критички однос према савременим темама, отвара простор специфичној и ризичној теолошкој инклузивности и адаптивности која би, прихватајући принципе других духовних и философских школа, градила заједнички и, по његовом мишљењу, свеобухватан хришћански концепт људских права. Из данашње перспективе сагледавајући и евалуирајући дијалог протестантизма са

---

⁴⁴ Moltmann 1976

⁴⁵ Бартова теолошка мисао има снажно упориште у социјалној стварности друштва, и у том смислу се Молтман значајно ослања на његово теолошко наслеђе, док су код Паненберга социјална питања на рудиментарном стадијуму развијености будући да он у развоју своје теолошке мисли ставља акценат првенствено на развој христологије и есхатологије.

⁴⁶ Pannenberg 2008, 50.; Barth 2008, 14.

⁴⁷ Barth 2008, 12.

идејама људских права можемо закључити да су Молтманови теолошки наративи⁴⁸ потиснули све остале и својом доминантном инклузивношћу одвели протестантизам у екстрем секуларизације и идеолошке либерализације и модернизације, што се радикално разликује са предањским традицијама дуго чуваним у теолошким ризницама протестантизма.

Закључак

Живећи непун век са људским правима човечанство се данас налази пред питањем да ли су она универзални етички нормативи или метод универзалне нормативне присиле. Жалосна је чињеница да смо данас често сведоци угрожавања нечијих права без спремности овлашћених и одговорних институција да их заштите. У великом броју случајева се угрожавање нечијих права ни не региструје, већ се управо жртва, било појединац или заједница, оптерећује захтевима за уподобљавањем својих организационих капацитета и свог етичког сведочења, као и свог идентитета и историјског наслеђа, апстрактним критеријумима евалуационих механизма којима се вреднује у којој мери појединци или друштвени организми прихватају агенду људских права иако рука њихове нормативне заштите до самих жртава ни не досеже. После почетног таласа великих очекивања и надања да ће нормативни корпус људских права донети изванредан вредносни поредак заснован на праву, правичности и правди, који би као такав донео осећај правне сигурности и заштићености сваке личности, друштвене заједнице или Цркве, како на међународном плану тако и у домену унутрашњег права већине држава, данас је мало ко сигуран у то да ће његова угрожена права бити препозната и штићена уколико нису предмет политичког интереса и моралног опортунитета доминирајућих глобалних и локалних друштвених елита. Хипокризија етичких стандарда и морална корумпираност, који су постали доминантна одредница политичких структура међународних организација и држава, доводи до формирања политике двоструких стандарда што доводи до урушавања целокупне нормативне структуре људских права. Поред двоструких стандарда и пракса некритичког умножавања агенде људских права доводи до њихове релативизације. Дошли смо у такво духовно и морално стање да је значајније заштитити и остварити нечије право на интернет него нечије право на живот и неповредивост његовог културног идентитета.

Да ли је уопште могуће да хришћанске заједнице наставе отворен и подстицајан дијалог са тако измењеним концептом људских права, који своју кредибилност ни на који начин не доводи у питање, већ се све више испољава као механизам масовног и глобалног условљавања великог броја држава и нација? На то питање је веома тешко дати коначан и недвосмислен одговор. Стиче се утисак да је Црква једина организована људска заједница која баштини довољно чврсте и поуздане вредносне критеријуме којима се нарушени концепт људских права може исцелити. Међутим, то не зависи само од хришћанских заједница, односно, оне најмање могу на то да утичу. Уколико би до извесног креативног и подстицајног дијалога твораца агенде људских права и хришћанских Цркава дошло, на основама христоцентричног антрополошког наратива који би својом универзалношћу био и социолошки и космолошки релевантан, можда би се појавила извесна нада да би људска права поново могла да заузму доминантно место у вредносном поретку савременог друштва. Актуелни модели институционалне

---

⁴⁸ Можда је прејако рећи да је победила Молтманова традиција, али неспорно је да су последице Молтмановог отварања теолошких наратива за уплив секуларних вредности превагнуле у протестантској теологији људских права.

комуникације хришћанских заједница са заступницима и покровитељима идеје и праксе универзалних људских права, како смо у овом чланку објаснили, не стварају простор за оптимизам.

Литература

Baar, Vladimir, *et Solik Martin*, Baarová Barbara, Graf Jan (2022): “Theopolitics of the Orthodox World – Autocephaly of the Orthodox Churches as a Political, Non-Theological problem”. Aje Carlbom and John Jillions (eds.), *Religions* 13: 116. Ostrava: University of Ostrava <https://doi.org/10.3390/rel13020116> или <https://www.mdpi.com/2077-1444/13/2/116>
Published: 25 January 2022, accessed: 25.02.2022. 16:20

Bahey, el din Hassan (2017): “Regional Protection of Human Rights in the Arab States *In Statu Nascendi*”, у Janusz Symonides (ed.), *Human Rights: International Protection, Monitoring, Enforcement*. New York: Routledge

Baehr, Peter R. (1999): *Human Rights – Universality in Practice*. London: Palgrave-Macmillan Press Ltd.

Barth, Karl (2008): *Teološki eseji*. Rijeka: Ex Libris

Barth, Karl (2003): *God Here and Now*. London: Routledge

Benedikt XVI (2008): Обраћање папе Бенедикта XVI Generalnoj skupštini UN <https://ba.voanews.com/amp/a-37-2008-04-18-voa6-86251897/1177365.html>

Francisko (Franjo) I (2020); Video poruka папе Франциска Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija <https://www.vaticannews.va/hr/papa/news/2020-09/papa-franjo-videoporuka-ujedinjeni-narodi-75-godina.html>

Hobsbawm, Eric (2008): *On Empire – America, War, and Global Supremacy*. New York: Pantheon Books

Гундјајев, Кирил (2010): „Околности новог доба“. у *Слобода и одговорност – У потрази за хармонијом*, Београд: ПБФ - Институт за теолошка истраживања стр. 9.- 19.

Ivan Pavao II (1991a): „Poruka Ujedinjenim Narodima o razvoju (25. август 1980)“, у *Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost

Ivan Pavao II (1991b): „Govor pred Generalnom skupštinom Ujedinjenih Naroda (1979)“, у *Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost

Јанулатос, Анастасије (2002): *Глобализам и православље*. Београд: Хиландарски фонд ПБФ и Хришћански културни центар

Милошевић, Зоран (2022): „Источни папизам и покушај потчињавања (дела) Српске Православне Цркве Фанару“. Милош Кнежевић (ур.), *Национални интерес*, бр.2/vol.42, XVII. Београд: Институт за политичке студије. 121-145.

Moltmann, Jürgen (1976): *Christian Declaration on Human Rights*. Geneva: The World Alliance of Reformed Churches: www.warc.ch/dt/erl2/01a.html

Moltmann, Jürgen (1997): *God for a Secular Society – The Public Relevance of Theology*. London: CMS Press

Normand, Roger, & Zaidi Sarah (2008): *Human Rights at the UN – The Political History of the Universal Justice*. Bloomington: Indiana University Press

Pijl van der, Kees (2014): *The Discipline of Western Supremacy: Modes of Foreign Relations and Political Economy, Volume III*. London: Pluto Press

Pannenberg, Wolfhart (1968): *Jesus – God and Man*. Philadelphia. The Westminster Press

Pannenberg, Wolfhart (2008): *The Historicity of Nature – Essays on Science and Theology*. West Conshohocken: Templeton Foundation Press

Pavle VI, papa (1991): „Govor u Ujedinjenim Narodima (1965)“, u *Sto godina katoličkoga socijalnog nauka*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost

Raiser, Konrad (1992): „Reflections about Social Justice within the Ecumenical Movement“. Henning Graf Reventlow and Yair Hoffman (eds.), *Justice and Righteousness – Biblical Themes and Their Influence*. Sheffield: JSOT Press/Sheffield Academic Press

Rudy, Kathy (1997): *Sex and the Church: Gender, Homosexuality, and Transformation of Christian Ethics*. Boston: Beacon Press

Villa-Vicencio, Charles (1992): *A Theology of Reconstruction – National-Building and Human Rights*. Cambridge: Cambridge University Press

The Third Prosynodal Pan-Orthodox Consultation (1986): www.ecupatria.org Feb. 11th 2014. 10:02

Consultation on “Church and Service” (1978). Chania: Orthodox Academy www.ecupatria.org Feb. 11th 2014. 10:35

The Church and Human Rights: Pontifical Commission *Iustitia et Pax*. Working paper No. 1. second edition: Vatican City. (2011)

Zoran Devrnja

**UNIVERSALITY OF *THE UNIVERSAL DECLARATION OF HUMAN RIGHTS*
– A THEOLOGICAL PERSPECTIVE –**

—
**REGARDING SEVENTY FIVE YEARS SINCE THE ADOPTION
OF THE DOCUMENT**

The Universal Declaration of Human Rights is one of the most significant achievements of the modern world. The mentioned document contributes an individual becomes a subject of international law for the first time. This Declaration draws its anthropological attitude from the best traditions of the Natural-law school of thought. The consequences of its adoption have left a deep mark on the modern world, owing to its powerful social transformative potential. The Declaration's values drew a lot of attention from Christian communities and their theological thought. Throughout its conciliar institutions, the epistles of its leaders, and the statements of its theologians, the Orthodox Churches have declared themselves committed to human rights. They have stressed the importance of human rights for contemporary societies and the religious communities in them. In addition to the generally affirmative approach, the Orthodox communities often took a critical attitude towards human rights, questioning their overemphasized anthropocentric narrowness, questionable cultural and value inclusivity, unclear universality, and insufficiently defined principles of their indivisibility and expected expediency.